

موانع مؤثر در مشارکت اجتماعی روستاییان در طرح‌های عمرانی (مورد شناسی: دهستان بناجوی شمالی)

مرضیه سادات موسوی (دانش آموخته کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران)

علی ایزدی (دانش آموخته کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه زابل، زابل، ایران)

سید امیر محمد علوی زاده* (استادیار گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران)

علی منظم اسماعیل پور (استادیار گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران)

چکیده

مشارکت اجتماعی با توجه به نقش‌پذیری و ایفای نقش ساکنان روستایی در برنامه‌های اقتصادی-اجتماعی به‌ویژه در طرح‌های عمرانی برای دستیابی به اهداف جمعی به‌ویژه در مناطق روستایی از اهمیت فوق‌العاده‌ای برخوردار است. در این میان، موانعی در ارزیابی مشارکت اجتماعی روستاییان در طرح‌های عمرانی وجود دارد؛ از این رو پژوهش حاضر با هدف ارزیابی مهم‌ترین موانع مشارکت اجتماعی روستاییان در فعالیت‌های عمرانی روستایی در دهستان بناجوی شمالی شهرستان بناب است. تحقیق حاضر از نظر هدف، کاربردی و از نظر روش، توصیفی-تحلیلی است. در این پژوهش روش نمونه‌گیری تصادفی بوده‌است و با فرمول کوکران ۳۲۰ خانوار در سطح محدوده مورد مطالعه به‌عنوان حجم نمونه تعیین شد. بخشی از داده‌ها براساس مطالعات میدانی (پرسشنامه) و مشاهده (شاخص‌های انتخابی و محقق‌ساخته) و بخشی دیگر با استفاده از مطالعات کتابخانه‌ای جمع‌آوری شده‌است. روایی پرسشنامه‌ها توسط متخصصان مورد بررسی قرار گرفته‌است. ضریب روایی پرسشنامه نیز برابر با ۰/۸۱ به‌دست آمده‌است. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از مدل ANP و نرم‌افزار SPSS، Super Decisions استفاده شده‌است. نتایج آزمون T تک‌نمونه‌ای نشان داد که از بین عوامل مختلف مؤثر مشارکت اجتماعی روستاییان در طرح‌های عمرانی، به ترتیب عامل اجتماعی (۳۱/۴۷۰)، آموزشی-ترویجی (۲۹/۲۶۹)، نهادهای دولتی (۲۶/۹۲۵)، اقتصادی (۲۰/۳۵۱)، نهادهای روستایی (۱۸/۷۲۱) و در نهایت عامل نهاد حقوقی-قانونی (۱۴/۲۳۱) به ترتیب در رتبه‌های یک تا شش قرار دارند. در نهایت با توجه به نتایج به‌دست آمده با تأکید بیشتر بر عوامل اجتماعی استراتژی‌های رفع این موانع و راهکارهای پیاده‌سازی این استراتژی‌ها تدوین شده‌است.

تاریخ دریافت: ۵ اردیبهشت ۱۳۹۷

تاریخ پذیرش: ۱۸ دی ۱۳۹۷

صفحات: ۷۲-۵۳

کلید واژه‌ها:

مشارکت، موانع مشارکت اجتماعی، طرح‌های عمرانی، دهستان بناجوی شمالی، مدل ANP.

* نویسنده مسئول: دکتر سید امیر محمد علوی زاده
پست الکترونیک: Alavipnu@gmail.com

مقدمه

زمینه‌های اجتماعی، اقتصادی و سیاسی است (نوروزی و بختیاری، ۱۳۸۸: ۲۵۰). مشارکت عبارت است از نگرش‌ها، روش‌ها و رفتارهایی که مردم را برای بحث و بررسی واقعیت‌های زندگی و شرایطشان توانمند می‌سازد تا بتوانند برای خود برنامه‌ریزی کنند و اینکه بدانند چه فعالیت‌هایی انجام دهند و نتایج آن را مشاهده و ارزیابی کنند (Chambers and Blackburn, 1996). مشارکت همه‌جانبه برای توسعه نواحی روستایی ضروری است؛ چراکه هر کدام از بخش‌ها به تنهایی منابع ضروری و لازم را برای دستیابی به توسعه ندارند (Misra and Suar, 2005: 545). مشارکت اجتماعی از دوپست سال پیش در نظام‌های سیاسی و اجتماعی جوامع غرب راه یافته‌است؛ اما توجه به این پدیده و تأکید بر نقش آن به‌عنوان یکی از عوامل اصلی توسعه در جوامع در حال گذار، تا حد بسیار زیادی پس از شکست راهکارها و برنامه‌های توسعه در دهه‌های ۱۹۵۰ و ۱۹۶۰ که از غرب وارد این کشورها شده‌بود، متجلی شد (وحید و نیازی، ۱۳۸۳: ۱۱۹). کشور ما از گذشته تاکنون، از پیامدهای منفی راهبردهای توسعه (تمرکزگرا) صدمات فراوانی را متحمل شده‌است؛ اکنون بعد از سال‌ها تجربه نظام برنامه‌ریزی متمرکز در تهیه و تنظیم برنامه اقتصادی و اجتماعی، سعی شده‌است در بُعد توسعه روستایی بر اتخاذ راهبردهایی در جهت مشارکت روستاییان در برنامه‌های توسعه روستایی توجه شود؛ چراکه تجربه نشان داده‌است برنامه‌ریزی متمرکز، آمرانه و از بالا به پایین دستاورد مطلوبی نداشته و هرچه سطوح مشارکت محدودتر باشد، امکان اجرایی و کارآمدی شدن برنامه‌ها کاهش خواهد یافت؛ ضمن آنکه هزینه‌های اجرا و نظارت افزایش می‌یابد و آسیب‌پذیری طرح‌ها و سیاست‌ها بالا خواهد رفت. همچنین این رهیافت هرچند دلسوزانه و با توجیحات علمی و فنی است؛ اما موجب عدم درک نیازهای واقعی روستاییان و

طرح‌های عمرانی به‌عنوان اصلی‌ترین کانال تزریق منابع بودجه‌ای در اقتصاد کشور برای گسترش ظرفیت‌های زیربنایی و تولیدی به‌شمار می‌آیند. از آنجا که طرح‌های عمرانی اغلب شامل پروژه‌هایی با مقیاس بزرگ هستند، از این رو بخش خصوصی به‌علت وجود هزینه‌های بالای راه‌اندازی، مایل و قادر به انجام سرمایه‌گذاری‌های زیربنایی نیست (امیری، صمدیان، ۱۳۹۶: ۹)؛ بنابراین دولت مسئول تأمین و عرضه خدمات زیربنایی بوده‌است. در این میان، انجام طرح‌های عمرانی در روستا به‌طور قابل توجه‌ای، قابل ملاحظه است. چه بسا طرح‌های عمرانی در روستا با رویکرد مشارکتی، در توسعه همه‌جانبه در جوامع روستایی نقش زیربنایی و بنیادی داشته‌است (قاسمی، ۱۳۸۴: ۸۰). در این راستا، نتایج سال‌ها تجربه نظام تمرکزگرا، بدون توجه به مشارکت مردمی در ایران، بیانگر هدر رفتن سرمایه‌های ملی اعم از مادی و معنوی، همچنین هدر رفتن امکانات دولتی و درنهایت نارضایتی روستاییان از دولت و فعالیت‌های عمرانی و ناقص ماندن برخی از این طرح‌های عمرانی و غیره بود. در حال حاضر، افزایش جمعیت، تنوع و پیچیدگی نقش‌ها و روابط، افزایش سواد و آگاهی گسترش رسانه‌های همگانی به‌همراه هزینه‌های سنگین اقتصادی، اجتماعی و اداره متمرکز امور سبب شده‌است، دولت‌ها به‌ناگزیر در جستجوی شیوه مشارکتی اداره امور باشد (کوثری، ۱۳۷۵: ۴۳). مشارکت مردمی، امروزه در اجتماعات بشری از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است. در واقع یکی از مهم‌ترین عواملی که به تداوم حیات بشر کمک کرده، همکاری و مشارکت میان انسان هاست. بنیادی‌ترین اندیشه زیرساز مشارکت، پذیرش اصل برابری مردم است و هدف از آن هم‌فکری، همکاری و تشریک مساعی افراد در جهت بهبود کمیت و کیفیت زندگی در همه

باشد. با این پیش‌زمینه، تحقیق حاضر در پی پاسخگویی به این سؤالات اساسی است که:

۱- مهم‌ترین دلایل عدم مشارکت اجتماعی روستاییان دهستان بناجوی شمالی در طرح‌های عمرانی چه بوده‌است؟

چه تفاوتی بین روستاهای مورد مطالعه از نظر موانع مؤثر در مشارکت اجتماعی روستاییان در طرح‌های عمرانی وجود دارد؟

مبانی نظری

امروزه طرح‌های عمرانی در نظام‌های مختلف کشور چه در زمینه اقتصادی (دانش‌فرد، اکبری، ۱۳۹۱: ۸۲) و چه اجتماعی از اهمیت بالایی برخوردار بوده‌است؛ از این رو اگر بهره‌برداری از طرح‌های عمرانی با تأخیر مواجه شوند، ضمن اتلاف سرمایه‌های ملی، برخی از آنان توجیه فنی و اقتصادی و اجتماعی خود را از دست خواهند داد. هرچند عدم تخصیص بودجه کافی علت اصلی افزایش مدت اجرای پروژه‌های عمرانی قلمداد می‌شود؛ ولی عملکرد نامناسب مدیریت این طرح‌ها که خود ناشی از عدم شناخت از نظام‌های فنی و اجرایی طرح‌های عمرانی و برنامه‌ریزی و کنترل پروژه است نیز به عنوان عامل مهمی می‌بایستی مدنظر قرار گیرد (اقوامی، ۱۳۸۳: ۴۳۳). در این راستا، مشارکت نقش مؤثری در موفقیت‌آمیز بودن طرح‌های عمرانی در سطح کشور به‌ویژه مناطق روستایی ایفا می‌کند. در واقع مشارکت به عنوان کلیدی‌ترین عنصر در دستیابی به اهداف عمرانی و توسعه روستایی از اهمیت خاصی برخوردار است؛ چون افراد به‌طور ارادی و آگاهانه و با میل و رضایت خود و بدن هیچ‌گونه اجبار در برنامه‌ها یا طرح‌های عمرانی شرکت می‌کنند و این همکاری که از مرحله تصمیم‌گیری تا اجرا، نظارت و ارزشیابی برنامه‌ها تداوم دارد، موجب می‌شود مردم با سرعت بیشتری در به ثمر رساندن اقدامات کوشش کنند، آن

نادیده گرفتن توانمندی مردم می‌شود و به عدم توسعه واقعی روستا منجر می‌شود (اصلاحی، ۱۳۹۰: ۵۶). این وضعیت در بیشتر کشورهای در حال توسعه از جمله کشور ما و در منطقه مورد مطالعه یعنی دهستان بناجوی شمالی واقع در شهرستان بناب نیز اتفاق افتاده‌است. به طوری که در این بخش طرح‌های عمرانی مانند طرح هادی اجرا شده‌است. در سال‌های قبل از انقلاب با توجه به برنامه‌های عمرانی در طی سال‌های ۱۳۳۴ تا ۱۳۶۲، مشارکت اجتماعی روستاییان در طرح‌های عمرانی، صرفاً به صورت انجمن ده در روستاها تشکیل می‌شد و عملاً روستاییان در طرح‌های عمرانی مشارکتی نداشتند که این امر در روستاهای دهستان بناجوی شمالی نیز بی‌تأثیر نبوده‌است؛ به عنوان مثال می‌توان نمونه‌ای از طرح‌های عمرانی مثل طرح هادی را در این منطقه عنوان کرد. ضرورت مشارکت روستاییان در این طرح می‌تواند توجیهی مناسب برای مطالعات علمی در این رابطه باشد؛ زیرا بررسی چنین راهکارهایی از یک سو، عوامل مؤثر حضور و مشارکت مادی و معنوی مردم محلی را تبیین کرده‌است و از سوی دیگر، اجرای طرح‌ها را اثربخش‌تر و کارا تر کنند؛ بنابراین توسعه طرح‌های عمران روستایی باعث بهبود شرایط زندگی اجتماعی و اقتصادی خانوارهای روستایی خواهد شد که بدیهی است این امر نیازمند مشارکت وسیع روستاییان است. در عین حال، موانعی در مشارکت اجتماعی روستاییان در طرح‌های عمرانی وجود دارد و این موانع را می‌توان در اغلب روستاهای ایران، از جمله روستاهای دهستان بناجوی شمالی مشاهده کرد. در چنین وضعیتی، مسأله اصلی که در این تحقیق نیز در کانون توجه بوده‌است، ارزیابی و اولویت‌بندی موانع مؤثر در مشارکت اجتماعی روستاییان در طرح‌های عمرانی است تا بتواند ضمن حل مشکلات موجود، پاسخگوی نیازهای جدید نیز

د) رشد و توسعه را شتاب می بخشد و بهره‌وری را افزایش می دهد؛

ه) مشکل کمبود سرمایه و نیروی انسانی دولتی را برطرف می کند و در اجرای حفاظت از طرح‌ها و پروژه‌های توسعه، سازمان‌های دولتی را یاری می‌رساند (سعیدی، ۱۳۸۲: ۱۴-۱۳)؛ بنابراین مشارکت اجتماعی را می‌توان فرایند سازمان‌یافته‌ای دانست که از سوی افراد و جماعت به صورت آگاهانه، داوطلبانه و جمعی با در نظر داشتن هدف‌های معین و مشخص به منظور سهیم شدن در منابع قدرت انجام می‌گیرد. در واقع می‌توان نمود عینی چنین مشارکتی را وجود نهادهای مشارکتی چون انجمن‌ها، گروه‌ها، سازمان‌های محلی و غیردولتی دانست (علیایی، ۱۳۹۴: ۷۱). امروزه برای حرکت در چارچوب وسعۀ روستایی، ابتدا باید از تغییرات فکری و نگرشی روستاییان آغاز کرد، یعنی روستاییان باید طرز تلقی خود را نسبت به اهداف و ارزش‌های کاری و فعالیت در مناطق روستایی تغییر دهند (Windle, 2008: 12). آنچه که در این فرایند مهم است، نقش دولتی متعهد است که بتواند نقش خود را به خوبی در موضوع آموزش افراد ایفا کند و توسعه انسانی را در اولویت قرار دهد و افراد را به مشارکت و بازیگری فعال در جهت تعمیق زندگی جمعی ترغیب کند. مشروط بر آنکه دولت‌ها بتوانند شرایطی را برای رشد ظرفیت مردم در جهت ایجاد رابطه متقابل فراهم آورند و تماس بین روستاییان را در جهت افزایش اعتماد به نفس تسهیل کند. به هر حال، سیاست مشارکت عمومی، پیش شرط تحقق توانمندسازی افراد به شمار می‌آید (Ferguson, 1987:221). مطالعات اخیر در کشورهای در حال توسعه نشان داده است که رهیافت‌های مشارکتی برای توسعه روستایی موفقیت‌آمیز بوده‌اند. براساس این مطالعات شکست یا موفقیت طرح‌ها، بستگی به درجه مشارکت و درگیری اجتماعات محلی در طرح‌ها و ارزیابی

اقدامات را برای خود بدانند و از آن‌ها مراقبت و محافظت کنند و در صورت تخریب خود مجدداً در پی ساخت آن برآیند (ابراهیم‌زاده، ۱۳۷۷: ۴۱). در خصوص مفهوم مشارکت، تعاریف زیادی ارائه شده است؛ به طور کلی می‌توان مشارکت را به معنای شرکت فعالانه داشتن در یک گروه خاص در نظر گرفت که در نهایت به فعالیت اجتماعی خاصی می‌انجامد و به صورت همبستگی، انطباق، پذیرش، اختیار و شیفتگی تجلی پیدا می‌کند (Biru, 1991: 25). به طور معمول، مشارکت در سه سطح مشارکت در تدوین و طراحی برنامه‌ها، مشارکت در اجرا و پیاده‌سازی برنامه‌ها و در نهایت مشارکت در ارزشیابی و بررسی نتایج و پیامدهای حاصل از اجرای کل برنامه‌ها یا طرح خاص مورد توجه قرار می‌گیرد (De Stefano, 2010: 1332). مشارکت مردمی، امروزه در اجتماعات بشری از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است. راهبرد مشارکت در ابعاد اقتصادی، اجتماعی و سیاسی نشان‌دهنده روح دموکراسی و مردم‌سالاری حکومت‌ها و دولت‌هاست. ایفای نقش هرچه مردم در عرصه‌های مختلف یک نظام حکومتی، نشان از مشروعیت بالای آن حکومت و دولت در میان آحاد جامعه و نظام بین‌المللی دارد (Heiner & Klumb, 2005: 2). از سوی دیگر، مشارکت اجتماعی نقش مؤثری در حل مسائل دارد (Newton & Giebler, 2008:22). تولید و مسائل اقتصادی، طرح‌های عمرانی، تولید و انسجام اجتماعی مردم محور، نیازهای اساسی هستند که پرداختن به مفهوم مشارکت اجتماعی را ضروری می‌سازد. این نوع از مشارکت، دارای آثاری است که عمده‌ترین آن‌ها را می‌توان چنین برشمرد:

الف) شنیدن نظرات دیگران را آسان می‌کند؛

ب) احساس وابستگی و علاقه‌مندی اجتماعی را تقویت می‌کند؛

ج) کناره‌گیری و تفرد را از بین می‌برد؛

- طرح‌ها مورد قبول روستاییان باشد؛
 - اجرای طرح‌ها از جمله نیازهای اساسی اهالی روستا باشد؛
 - مشارکت روستاییان در این مرحله نباید به مشارکت مالی آنان یا استفاده از نیروی کار آنان تفسیر شود.
 - رعایت مقررات فنی در اجرای طرح‌ها الزامی است (Moslemi, 2007: 50).
 مشارکت در ارزیابی: همه افراد یا گروه‌های مشارکت‌کننده باید برای نتایج، سیر فعالیت‌ها و چگونگی نیل به تحقق اهداف مشارکت داشته باشند؛ بنابراین بازنگری و اصلاح برنامه‌ها بر پایه بازخوردهای حاصل از نظارت و ارزیابی با مشارکت افراد صورت می‌پذیرد (Daneshmehr, 2012: 20).
 مشارکت در منافع: همه افراد یا گروه‌های مشارکت‌کننده باید از منافع حاصل از اجرای برنامه‌ها یا طرح‌ها سهم منصفانه‌ای داشته باشند. به هر حال، با توجه به نقش مشارکت اجتماعی روستاییان در طرح‌های عمرانی، به نظر می‌رسد که این موضوع مشارکت اجتماعی می‌تواند نقش مثبت و مؤثری در انجام و موفقیت‌آمیز بودن طرح‌های عمرانی داشته باشد.

پیشینه تحقیق

با مروری بر پیشینه تحقیق مشخص می‌شود که تاکنون تحقیقات مختلفی پیرامون مشارکت مردم در فرایند توسعه روستایی و عوامل مؤثر بر آن و همچنین مشارکت در طرح‌های هادی در سطح روستاهای کشور صورت گرفته است؛ اما در خصوص موانع مؤثر در مشارکت اجتماعی روستاییان در طرح‌های عمرانی، پژوهشی صورت نگرفته است. در ادامه به برخی از موارد مرتبط با این تحقیق اشاره می‌شود:

پروژه‌ها دارد. تجربه کلی بر این مبناست که مشارکت مردم در هر مرحله‌ای از توسعه، عامل کلیدی برای موفقیت در اجرای پروژه‌هاست. در مقابل، شکست زمانی اتفاق می‌افتد که مشارکت مردم در مراحل مختلف نادیده گرفته می‌شود (Daneshmehr, 2012: 8)؛ بنابراین طرح‌های عمرانی به‌عنوان محلی‌ترین طرح‌ها که با جامعه روستایی ارتباط مستقیمی دارند، نیازمند مشارکت روستاییان می‌باشند. در این صورت می‌توان مشارکت در این طرح‌ها را در چهار مرحله مطرح کرد که عبارت‌اند از:

مشارکت در تصمیم‌گیری: همه افراد یا گروه‌های مشارکت‌کننده در یک برنامه یا فعالیت برای تصمیم‌سازی درباره انتخاب شیوه، عمل و چگونگی اجرای عملیات یعنی برنامه‌ریزی، اجرا و ارزیابی برنامه مشارکت دقیق داشته باشند (همان: ۲۰). زمانی مشارکت روستاییان در برنامه‌ریزی تحقق می‌یابد که مردم روستایی به‌عنوان صاحبان اصلی منافع حاصل از برنامه‌های طرح‌های عمرانی در فرایند تصمیم‌گیری و برنامه‌ریزی این طرح همچون انتخاب در جهت توسعه روستا و تعیین کاربری اراضی دخالت مستقیم داشته باشند. یکی از شرایط مهم برای جذب مشارکت روستاییان در برنامه‌ریزی طرح‌های عمرانی، مشاهده منافع و حقوق خود در منافع در اهداف طرح مذکور است. در غیر این صورت در مراحل بعدی مشارکت نمی‌کنند (Moslemi, 2007: 50).

مشارکت در اجرا: همه افراد با گروه‌های مشارکت‌کننده باید برای اجرای تصمیم‌گیری‌های گرفته‌شده مشارکت جدی داشته باشند (Daneshmehr, 2012: 20). برای اینکه مرحله اجرا به نحوه مناسبی به اجرا درآید و به هدف نهایی خود که همان بهبود زندگی روستاییان از طریق مشارکت آنان در اجرای طرح‌های عمرانی است برسد، باید شرایط زیر رعایت شود:

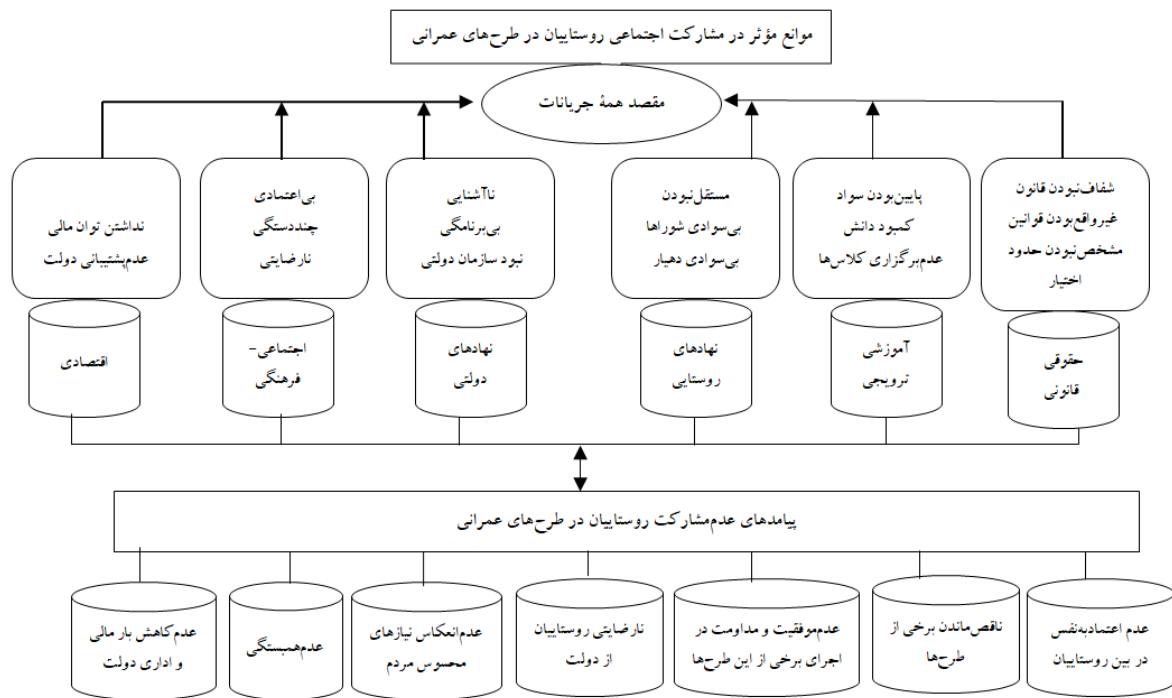
موانع مؤثر در مشارکت اجتماعی روستاییان در طرح‌های عمرانی (موردشناسی: دهستان بناجوی شمالی)

جدول ۱. مطالعات صورت گرفته در راستای تحقیق

عنوان	نویسندگان	سال	نتیجه
نقش نگرش فکری و فلسفی مؤثر بر مشارکت روستاییان در فرایند اجرای طرح‌های هادی روستایی (مطالعه موردی: شهرستان خواف)	عنابستانی	۱۳۹۱	نگرش فکری و فلسفی، عوامل ساختاری و عوامل فردی مؤثر بر مشارکت روستاییان تأثیراتی به ترتیب ۱۸/۱، ۲۵/۶، ۱۴ درصد بر فرایند توفیق اجرای طرح‌های هادی در روستاهای مورد مطالعه در شهرستان خواف از توابع استان خراسان رضوی بر جای گذاشته‌است
ارزیابی نقش مشارکت در طرح‌های توسعه روستایی (مطالعه موردی: طرح‌های تجمیع مناطق روستایی)	طالب و همکاران	۱۳۹۱	مشارکت به معنی همکاری روستاییان در طرح‌های تهیه‌شده توسط دیگران نیست؛ بلکه مشارکت سطوح مختلفی دارد و مشارکت مطلوب زمانی پدید می‌آید که روستاییان بتوانند در سطوح ذهنی، عینی، تصمیم‌گیری و اجرایی دخالت داشته‌باشند.
نقش مشارکت اجتماعی و اقتصادی روستاییان در طرح‌های عمران روستایی (مطالعه موردی: دهستان نساء)	شیخ‌حسینی و مهمان‌دوست	۱۳۹۱	نتایج نشان می‌دهد که در زمینه آگاهی از اهمیت مشارکت در طرح‌های عمرانی و همچنین میزان مشارکت اجتماعی و اقتصادی در این طرح‌ها، اهالی روستا از میانگین بالایی برخوردار بودند؛ بدین معنی که آگاهی و مشارکت زیادی در اجرای طرح‌های عمرانی داشته‌اند؛ بنابراین می‌توان گفت، یکی از دلایل اجرای موفق طرح‌های عمرانی روستا، مشارکت اقتصادی و اجتماعی آنان در اجرای این طرح‌هاست.
طرح‌های عمرانی اجراشده در دهه (۱۳۶۰-۱۳۷۰) در شهرستان سمنان	محمودیان	۱۳۸۱	نتایج حاکی از آن است که به استثنای شغل و سن، هرچه بر میزان متغیرهای مستقل، میزان ارتباطات روستاییان با مجریان، میزان آگاهی، میزان وابستگی به دولت، وضعیت اقتصادی، اعتماد، انگیزه روستاییان افزوده شود، به همان میزان مشارکت روستاییان افزایش می‌یابد
بررسی وضعیت مشارکت و عوامل تأثیرگذار بر آن در طرح هادی روستایی روستای سنگستان	اعظمی و همکاران	۱۳۹۴	نتایج نشان داد که بیشترین زمینه مشارکت روستاییان در ارزیابی و تحلیل مشکلات شبکه معابر و تأمین مواد و مصالح و تجهیزات برای طرح بوده و کمترین مشارکت در تصمیم‌گیری و برنامه‌ریزی و همکاری با مجریان گزارش شده‌است.
موانع مشارکت روستاییان در طرح‌های هادی روستایی شهرستان همدان	یعقوبی فراهانی، معتقد	۱۳۹۵	نتایج نشان داد که نادیده‌گرفتن توانمندی‌های مردم مهم‌ترین عامل در عدم مشارکت روستاییان بوده‌است و ضعف آگاهی، توانایی و انگیزه مردم، ضعف عملکرد نهادهای مجری طرح و نارضایتی مرد از طرح هادی، از دیگر عواملی بودند که بر مبنای نظر روستاییان، به‌عنوان بازدارنده‌های مشارکت مردم در فرایند اجرای طرح‌های هادی روستایی عمل می‌کند.
شرایط و محدودیت‌های مشارکت زنان در سازمان‌های محلی	Weinberger, Hutting	۲۰۰۱	نتایج نشان می‌دهد که عوامل و شرایط مؤثر بر تشکیل و رشد جنبش‌های مشارکت مردم؛ شامل رشد نیروی کار، نامتعادل بودن نوسازی در جامعه و توسعه ارتباطات است.
مشارکت داوطلبانه افراد در فعالیت‌های مختلف	Sato, et al	۲۰۰۹	نتایج نشان داد که عواملی نظیر وضعیت تأهل، تعداد اولاد، سن، فرزندان، سطح درآمد، آموزش، طبقه اجتماعی، مالکیت اموال و خانه، جنسیت، قومیت و... بر مشارکت داوطلبانه افراد در فعالیت‌های مختلف اثرگذار است.

(منبع: مطالعات کتابخانه‌ای نگارندگان، ۱۳۹۷)

بر این اساس، موانع و محدودیت‌های مشارکت اجتماعی در طرح‌های عمرانی می‌تواند منجر به پیامدهای متنوع شود که در شکل زیر به آن اشاره می‌شود (شکل ۱).

شکل ۱. موانع مؤثر در مشارکت اجتماعی روستاییان و پیامدهای ناشی از عدم مشارکت روستاییان در طرح‌های عمرانی (منبع: نگارندگان: ۱۳۹۷)

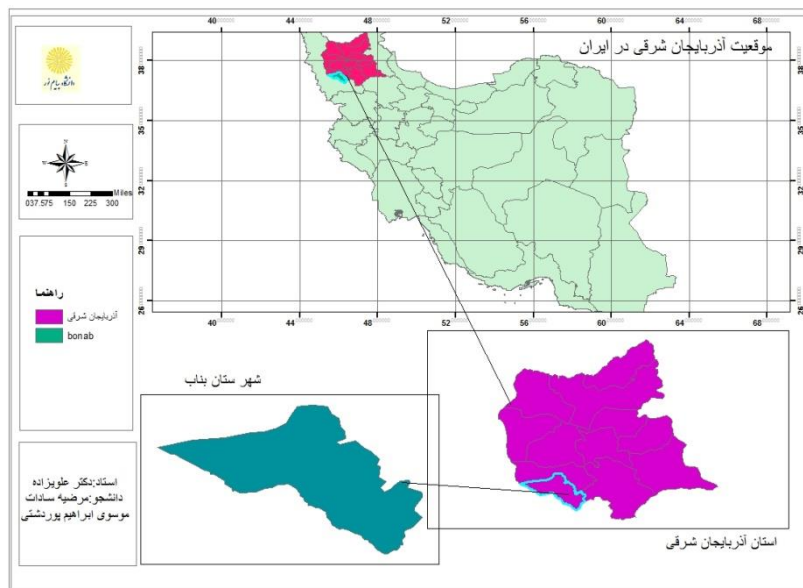
مواد و روش‌ها

الف - منطقه مورد مطالعه

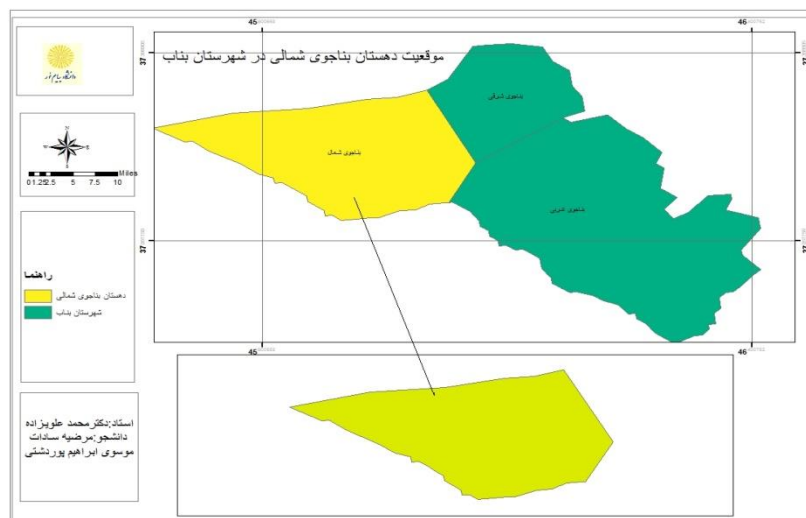
می‌دهد (طرح جامع شهر بناب، ۱۳۸۰: ۳). براساس آخرین تقسیمات کشوری سال ۱۳۹۰، این شهرستان از یک بخش به نام مرکزی تشکیل شد و دارای ۳ دهستان است. دهستان بناجوی غربی به مرکزیت روستای خانه‌برق جدید، دهستان بناجوی شرقی به مرکزیت روستای خوشه‌مهر و دهستان بناجوی شمالی (شامل ۱۰ روستا) به مرکزیت روستای روشت بزرگ قرار دارند و در کل شهرستان بناب جمعاً دارای ۲۹ روستاست.

شهرستان بناب در جنوب آذربایجان شرقی قرار دارد. حدود شمالی، غربی و شرقی آن را شهرستان مراغه می‌پوشاند. شهرستان ملکان در جنوب آن قرار دارد و از سمت غرب به دریاچه ارومیه منتهی می‌شود و شهر بناب در فاصله ۸ کیلومتری این دریاچه واقع شده‌است. کوچک‌ترین شهرستان استان است که با وسعت ۷۹۰ کیلومتر مربع، ۱/۷ درصد از مساحت استان را تشکیل

موانع مؤثر در مشارکت اجتماعی روستایان در طرح های عمرانی (موردشناسی: دهستان بناجوی شمالی)

شکل ۲. موقعیت آذربایجان شرقی شهرستان بناب
(منبع: ترسیم نگارندگان، ۱۳۹۷)

شکل ۳. موقعیت دهستان بناجوی شمالی در شهرستان بناب
(منبع: ترسیم نگارندگان، ۱۳۹۷)

را در محدوده دهستان بناجوی شمالی نشان می‌دهد. براساس این جدول، در ۱۰ سال گذشته ۳۱ طرح عمرانی در این دهستان اجرا شده که بیشترین آن در روستا روشت بزرگ (با ۶ طرح) و کمترین آن در روستای قیماس‌خان (با ۱ طرح) اجرا شده‌است. طبق بررسی‌های انجام‌شده، در طرح‌های عمرانی مانند مدارس، توزیع آب و برق، بهداشتی-درمانی و

بناب با داشتن ۱۳۴۸۹۲ نفر جمعیت و ۷۷۵ کیلومتر مربع مساحت در سال ۱۳۹۵ خورشیدی، ششمین شهر بزرگ و پرجمعیت استان آذربایجان شرقی است و جمعیت بناجوی شمالی ۱۱۸۸۴ نفر است که نسبت جنسی در دهستان بناجوی شمالی، پایین و حدود ۹۸ است. جدول شماره ۱ خلاصه‌ای از وضعیت اجتماعی، انسانی و طرح‌های عمرانی اجراشده در ۱۰ سال اخیر

لوله‌کشی، به بناجوی شمالی نسبت به دهستان‌های دیگر بناب و استان آذربایجان شرقی، در سطح کمتری توجه شده است. این نشان‌دهنده عدم مشارکت مردم در

این طرح‌های عمرانی است (نقی پور القلندی، ۱۳۹۲: ۹۴).

جدول ۲. مشخصات جمعیتی روستاهای دهستان بناجوی شمالی

روستا	خانوار	جمعیت	مرد	زن	میانگین باسوادی مردان	میانگین باسوادی زنان	باسوادی به تفکیک روستا (درصد)	طرح‌های عمرانی اجرا شده در ۱۰ سال اخیر
دوش	۲۴۰	۸۹۰	۴۴۱	۶۵۷	۸۹/۳	۸۳/۴	۸۶	۳
شورگل	۱۴۸	۵۵۵	۲۶۹	۲۴۷	۸۷/۴	۷۶/۳	۸۲	۳
قیماس‌خان	۱۲	۵۰	۲۳	۲۱	۷۳/۹	۶۶/۷	۷۰	۱
قره‌زکی	۲۹	۱۱۳	۵۶	۵۶	۸۰/۴	۷۵	۷۸	۳
صور	۷۲	۲۷۳	۱۴۵	۱۲۶	۸۸/۳	۷۷	۸۳	۴
توته‌خانه	۱۶۳	۶۵۰	۳۰۳	۲۹۷	۹۰/۸	۸۵/۲	۸۸	۴
روشت کوچک	۷۱۶	۶۵۱	۶۷۳	۶۴۱	۸۶/۳	۸۴/۴	۸۵	۳
زاوشت	۱۱۴۰	۳۹۶۸	۲۰۲۰۱	۳۰۰۱	۹۱/۷	۸۶/۱	۸۹	۴
روشت بزرگ	۷۱۶	۲۷۴۹	۱۲۲۹	۱۲۸۰	۸۳/۶	۷۹	۸۱	۶

(منبع: سالنامه آماری ۱۳۹۵)

تکمیل پرسشنامه انجام شده است. بدین منظور با توجه به سؤالات اساسی تحقیق، اقدام به شاخص‌سازی در بخش موانع مؤثر در مشارکت اجتماعی روستاییان در طرح‌های عمرانی (جدول ۳) در خانوارهای مورد مطالعه و نهایتاً تهیه پرسشنامه شده است. لازم به ذکر است که شاخص‌های مورد مطالعه، متناسب با شرایط منطقه و از بین طیف گسترده‌ای از شاخص‌های مرتبط با هر بخش گزینش شده‌اند.

ب- روش‌شناسی تحقیق

پژوهش پیش‌رو از لحاظ هدف، کاربردی و از نظر روش، توصیفی - تحلیلی است که در جهت بررسی پارامترهای مورد بررسی سود جسته و دارای دو بخش عمده بوده است. بخش اول را مطالعات اسنادی، کتابخانه‌ای و استفاده از امکانات اینترنتی در جهت بررسی مواردی چون ادبیات موضوع، پیشینه تحقیق، مفاهیم و غیره به خود اختصاص داده و بخش دوم در قالب پژوهش‌های میدانی در جهت جمع آمار اطلاعات و

جدول ۳. شاخص‌های مورد توجه در موانع مؤثر مشارکت اجتماعی روستاییان در طرح‌های عمرانی

معیار	شاخص
اقتصادی	نداشتن توان مالی روستاییان برای مشارکت مالی در طرح‌ها، عدم پشتیبانی مالی دولت از روستاییان در روند جلب مشارکت آنان.
اجتماعی و فرهنگی	عدم اعتقاد به نقش مؤثر برای مشارکت در یک طرح عمرانی، بی‌اعتمادی به سازمان مجری طرح، احساس بیگانگی با مسئولان اداری، وجود اختلاف و چنددستگی میان افراد مختلف در داخل روستا، عدم رضایت از شرایط فعلی روستا، نبود انگیزه معنوی برای مشارکت در طرح، تمایل بیشتر برای زندگی در شهر و مشارکت در شهر، نبود انگیزه مادی برای مشارکت، ترجیح منافع شخصی به منافع گروهی روستاییان، نبود انگیزه پیشرفت در محیط روستا، عدم احساس امنیت در محیط روستا.
نهادهای دولتی	هم‌هنگ نبودن سازمان‌های دولتی با مردم محلی روستا در مورد مشارکت، آشنان نبودن کارشناسان اداره‌های مربوط با مفاهیم مشارکت اجتماعی، بی‌احترامی به دانش و تجربه بومی روستاییان توسط سازمان‌های دولتی، مطابق نبودن برنامه‌های اجرا شده قبلی با نیازها و خواسته‌های شما، بی‌برنامگی در میان مسئولان اداری در امور جلب مشارکت روستاییان.
نهادهای روستایی	نبود تشکل مستقل برای جلب مشارکت‌های مردمی در روستا، بی‌سوادی شوراهای اسلامی روستا، بی‌سوادی دهیاری‌ها، ناتوانی شوراهای

موانع مؤثر در مشارکت اجتماعی روستاییان در طرح های عمرانی (موردشناسی: دهستان بناجوی شمالی)

درجهت توجیه مردم برای مشارکت، نداشتن قدرت اجرایی شوراهای اسلامی روستا برای جلب مشارکت مردم، آشنانبودن شوراهای و دهیاری ها با اصول و مفاهیم مشارکت اجتماعی، ترجیح منافع شخصی توسط شوراهای بر منافع عمومی روستا از طرح های عمرانی.	آموزشی و ترویجی
پایین بودن سطح سواد روستاییان، کمبود دانش و آگاهی روستاییان نسبت به پروژه و اهداف اجرای پروژه، عدم برگزاری کلاس های توجیهی توسط اداره ها قبل از اجرای پروژه، وجود روحیه مقاوم در روستا در برابر مشارکت توجیهی.	
عدم پشتیبانی قانون از مشارکت روستاییان در طرح ها، مشخص نبودن حدود اختیارات اداره های دولتی و قانونی، شفاف نبودن قانون در زمینه مشارکت، غیرواقعی بودن قوانین مصوب یا واقعیت های موجود در مشارکت روستاییان.	حقوقی و قانونی

(منبع: مطالعات کتابخانه ای (یعقوبی فراهانی و معتقد، ۱۳۹۳؛ لاهیجانیان، ۱۳۹۴؛ عنابستانی و همکاران، ۱۳۹۶؛ شیخ حسینی، مهماندوست، ۱۳۸۹) و میدانی نگارندگان، ۱۳۹۷)

تصادفی استفاده شده است و با فرمول کوکران حجم نمونه تعیین شده است. حجم آماری $N=11884$ تعداد حجم نمونه $n=320$ برآورد شده است. براساس فرمول تخصیص متناسب تعداد حجم نمونه در هر روستا مشخص شد (جدول ۴).

جامعه آماری مورد مطالعه دهستان بناجوی شمالی شهرستان بناب (آذربایجان شرقی) است. جمعیت و خانوار آن در سال ۱۳۹۵ به ترتیب ۱۱۸۸۴ نفر و ۳۲۳۶ خانوار بوده و براساس آخرین تقسیمات سیاسی کشوری، شامل ۹ روستاست. در این پژوهش از نمونه گیری

جدول ۴. برآورد حجم نمونه به تفکیک روستاها

ردیف	نام روستا	تعداد خانوار	تعداد نمونه
۱	دوش	۲۴۰	۲۵
۲	شورگل	۱۴۸	۱۵
۳	قیماس خان	۱۲	۳
۴	قره زکی	۲۹	۵
۵	صور	۷۲	۱۰
۶	توتخانه	۱۶۳	۲۰
۷	روشت کوچک	۷۱۶	۷۰
۸	زاوشت	۱۱۴۰	۱۰۲
۹	روشت بزرگ	۷۱۶	۷۰

(منبع: سرشماری نفوس و مسکن، ۱۳۹۵)

دارای همبستگی درونی بالایی هستند. در نهایت برای تجزیه و تحلیل داده ها از مدل تحلیل سلسله مراتبی (ANP) و تحلیل های آماری و نرم افزارهای Super Decisions، SPSS استفاده شده است. در این راستا، برای تعیین سطح موانع مؤثر در مشارکت اجتماعی روستاییان در طرح های عمرانی، مراحل مختلفی شامل تعیین وزن شاخص های مرتبط و نیز استاندارد کردن داده ها مورد توجه بوده است. در این پژوهش، گروه های مختلفی شامل ۱۵ نفر از استادان دانشگاهی، کارشناسان اداره های مسئول یا مدیران روستایی (اعضای شورای اسلامی و دهیاری ها) مشارکت

در مرحله بعدی برای افزایش روایی پژوهش، از روش تکنیک روایی محتوای و صوری استفاده شده است که این مرحله با قضاوت متخصصان (کارشناسان اداره های مسئول) درباره سؤال های تحقیق تأیید شده است. برای پایایی پرسشنامه ها، تعداد ۳۰ پرسشنامه به صورت نمونه تکمیل شد. پس از تکمیل و وارد کردن آن ها در نرم افزار SPSS ضریب آلفای کرونباخ برای آن ها محاسبه شد و مقدار آن ۰/۸۱ به دست آمد. در حالی که مقدار آلفا در متغیرها از سطح ۰/۷۰ بالاتر است؛ بنابراین می توان گفت ابزار تحقیق از پایایی بسیار مناسبی برخوردارند و گویه های پژوهش (پرسشنامه)

یافته‌های پژوهش

براساس پرسشنامه‌های تکمیلی، از بین پاسخ‌دهندگان، ۵۹ درصد مرد و ۴۱ درصد را زنان تشکیل داده‌اند و میانگین مشارکت مردان در طرح‌های عمرانی ۲/۴۱ و میانگین دفعات مشارکت زنان نیز ۰/۸۷ بوده است. همچنین از نظر سطح سواد نیز بیشتر سطح را ابتدایی با (۳۱/۱۱) و راهنمایی (۳۳/۱۵) و دیپلم (۴۰/۱۹) درصد تشکیل داده‌اند (جدول ۵).

داشته‌اند. بر این اساس، مطابق با نظرات دریافتی از استادان دانشگاهی، کارشناسان اداره‌های مسئول و مدیران روستایی ضمن مقایسه دو به دوی موانع مؤثر در مشارکت اجتماعی روستاییان در طرح‌های عمرانی، اهمیت نسبی عوامل مطرح در تأثیر موانع مؤثر در مشارکت اجتماعی روستاییان در طرح‌های عمرانی تعیین شد.

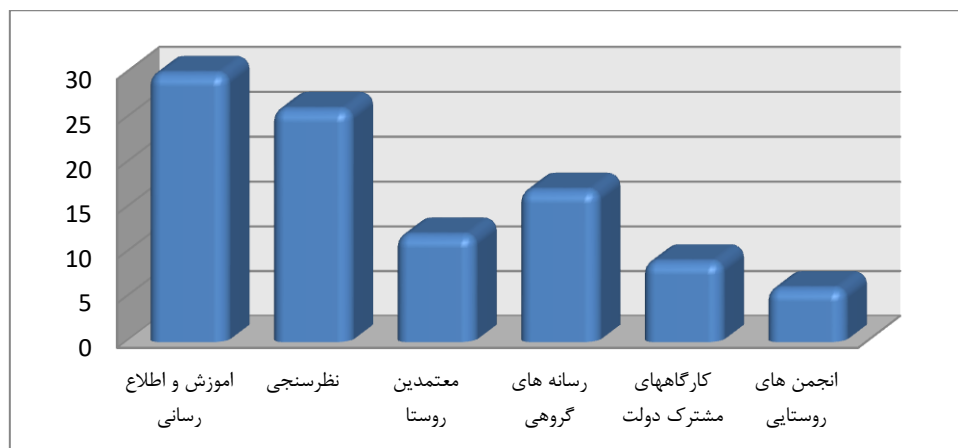
جدول ۵. مشخصات فردی نمونه مورد مطالعه

درصد مرد	درصد زن	بُعد خانوار	درصد اشتغال	درصد بیکاری	میانگین سنی	میانگین دفعات مشارکت مردان در طرح‌ها
۵۹	۴۱	۳/۸	۸۶/۹۴	۳/۱۵	۳۹/۱۲	۲/۴۱
میانگین درآمد به تومان	بی سواد	ابتدایی	راهنمایی	دیپلم	لیسانس و بالاتر	میانگین دفعات مشارکت زنان در طرح‌ها
۶۲۰	۷/۳۳	۳۱/۱۱	۳۳/۱۵	۴۰/۱۹	۱۹/۳۳	۰/۸۷

(منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۷)

گروهی (۰/۱۷)، معتمدان روستا (۰/۱۲)، کارگاه‌های مشترک با دولت (۰/۹) و انجمن‌های روستایی (۰/۶) از کمترین درصد برخوردار است (شکل ۴).

همچنین درباره راه‌های جلب مشارکت اجتماعی روستاییان در طرح‌های عمرانی، از دیدگاه پاسخگویان از میان گزینه‌های مختلف، آموزش و اطلاع‌رسانی (۰/۳۰)، از بالاترین درصد، نظرسنجی (۰/۲۶) و رسانه‌های

شکل ۴. وضعیت چگونگی راه‌های جلب مشارکت اجتماعی روستاییان در طرح‌های عمرانی

(منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۷)

موانع مؤثر در مشارکت اجتماعی روستاییان در طرح‌های عمرانی (موردشناسی: دبستان ناهنجی شمالی)

تهیه جدول اولیه و معیارها و زیرمعیارهای امتیازدهی به زیرمعیارها و کدبندی آن‌ها با توجه به پرسشنامه است. بر این اساس هر معیار اصلی چندین زیرمعیار دارد. برای مشخص کردن اهمیت هر یک از زیرمعیارها در معیار اصلی، ماتریس متشکل از زیرمعیارهای اصلی تشکیل داده شده، ارزیابی هر یک از زیرمعیارها در این ماتریس با استفاده روش تحلیل شبکه ANP انجام شد. بر مبنای این مدل هر یک از معیارها می‌تواند براساس اهمیتی که دارد، اعداد ۱ تا ۹ را کسب کند که در آن عدد ۱ کم‌اهمیت‌ترین و عدد ۹ پراهمیت‌ترین است. بر این اساس، امتیازات زیرمعیارها در مدل ANP نیز به پنج طبقه خیلی کم (عدد ۱)، کم (عدد ۳)، متوسط (عدد ۵) زیاد (عدد ۷) و خیلی زیاد (عدد ۹) تقسیم شد. هر یک از زیرمعیارها در معیار اصلی براساس اهمیتی که دارد، در یکی از گروه‌ها قرار می‌گیرد. از جمع‌بندی پرسشنامه‌ای که در جهت وزن‌دهی به معیارها و زیرمعیارها توسط مصاحبه و پرسشنامه توسط کارشناسان و همچنین تحقیقات مشابه مورداستفاده قرار گرفته بود، جدول (۷) حاصل شد.

از سوی دیگر، با توجه به پرسشنامه تکمیلی، پاسخ‌دهندگان درباره نوع مشارکت روستاییان در طرح‌های عمرانی، مشارکت فکری، مشارکت اجرایی (دادن ملک خود در این محدوده)، مشارکت اجرایی (کمک کردن در طی برنامه‌ریزی‌ها تا اجرایی کردن طرح) و درنهایت مشارکت مالی را عنوان کردند (جدول ۶).

جدول ۶. چگونگی نوع مشارکت روستاییان در طرح‌های عمرانی

ردیف	شاخص	درصد
۱	مشارکت فکری	۰/۴۲
۲	مشارکت مالی	۰/۱۲
۳	مشارکت اجرایی	۰/۱۰
۴	مشارکت فیزیکی	۰/۳۶

(منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۷)

از سویی دیگر، برای تعیین اهمیت نسبی فاکتورهای مؤثر در موانع مؤثر در مشارکت اجتماعی روستاییان در طرح‌های عمرانی در محدوده مورد مطالعه به این صورت عمل شد:

جدول ۷. نمونه‌ای از حد ماتریس براساس داده‌ها واطلاعات حاصل از بررسی‌های پیمایشی

موانع مشارکت					معیار		موانع مشارکت					معیار		
۹	۷	۵	۳	۱	معیار	معیار	۹	۷	۵	۳	۱	زیرمعیار	معیار	
					زیرمعیار	معیار						زیرمعیار	معیار	
					عدم مستقل بودن	نهادهای روستایی						نداشتن توان مالی	اقتصادی	
					بی‌سوادی شوراها							عدم پشتیبانی دولت		
					بی‌سوادی دهیار							ترجیح منافع شخصی		اجتماعی و فرهنگی
					ناتوانی شوراها							بی‌اعتمادی		
					ترجیح منافع شخصی						بیگانگی با مسئولان			
					پایین بودن سواد	آموزشی و ترویجی						چنددستگی	نهادهای دولتی	
					کمبود دانش							عدم رضایت		
					عدم برگزاری کلاس‌ها							عدم احساس امنیت		
					وجود روحیه مقاوم در روستا	حقوقی و قانونی						نبود سازمان دولتی	نهادهای دولتی	
					عدم پشتیبانی قانون از مشارکت							آشنایی نبودن		
					مشخص نبودن حدود اختیار							مطابقت نبودن برنامه‌ها		
					شفاف نبودن قانون							بی‌برنامگی		
					غیرواقعی بودن قوانین									

(منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۷)

شده بودند، از نرم افزار Super Decisions استفاده شد (جدول ۸). نمودار خوشه‌ای وزن زیرمعیارهای مؤثر در عدم موانع مؤثر در مشارکت اجتماعی در طرح‌های عمرانی را نشان می‌دهد. نتایج این بررسی نشان می‌دهد که شاخص‌های غیرواقعی بودن قوانین (۰/۷۵۱۴۷)، ناتوانی شوراها (۰/۵۳۵۴۷) و نبود سازمان‌های دولتی (۰/۵۱۵۵۵) دارای بیشترین وزن هستند.

همچنین به منظور تعیین اهمیت نسبی فاکتورهای مؤثر در موانع مؤثر در مشارکت اجتماعی روستاییان در طرح‌های عمرانی در محدوده مورد مطالعه، مقایسه زوجی شاخص‌های مختلف، براساس نظرات کارشناسی گروه‌های مختلف (استادان دانشگاه و کارشناسان اداره‌های مسئول توسعه عمران یا مدیران روستایی) انجام شد. برای تحلیل وزن معیارها و زیرمعیارها در مدل ANP که توسط کارشناسان خبره وزن‌دهی

جدول ۸. وزن‌های حاصل از مقایسه زوجی شاخص‌های مطرح در تعیین موانع مؤثر مشارکت اجتماعی روستاییان در طرح‌های عمرانی

وزن	زیرمعیار	معیار	وزن	زیرمعیار	معیار
۰/۳۱۷۷۸	مستقل نبودن	نهادهای روستایی	۰/۲۶۷۱۴	نداشتن توان مالی	اقتصادی
۰/۰۹۱۷۷	بی سوادی شوراها		۰/۰۹۴۱۷	عدم پشتیبانی دولت	
۰/۰۵۴۷۱	بی سوادی دهیار		۰/۰۴۱۱۰	ترجیح منافع شخصی	اجتماعی - فرهنگی
۰/۵۳۵۴۷	ناتوانی شوراها		۰/۴۷۰۹۹	بی‌اعتمادی	
۰/۴۲۸۵۷	ترجیح منافع شخصی	۰/۲۶۷۷۰	بیگانگی با مسئولان		
۰/۴۷۰۹۹	پایین بودن سواد	۰/۱۴۲۵۰	چنددستگی		
۰/۲۶۷۷۰	کمبود دانش	آموزشی - ترویجی	۰/۰۷۵۱۴	عدم رضایت	نهادهای دولتی
۰/۰۷۵۱۴	عدم برگزاری کلاس‌ها		۰/۰۴۳۶۷	عدم احساس امنیت	
۰/۰۴۳۶۷	وجود روحیه مقاوم در روستا		۰/۵۱۵۵۵	نبود سازمان دولتی	
۰/۱۴۲۵۰	عدم پشتیبانی قانون از مشارکت		۰/۲۸۲۰۸	ناآشنایی	
۰/۲۶۶۷۰	مشخص نبودن حدود اختیار	حقوقی و قانونی	۰/۱۵۳۱۹	مطابق نبودن برنامه‌ها	
۰/۰۴۳۶۷	شفاف نبودن قانون		۰/۰۴۹۱۷	بی‌برنامگی	
۰/۰۷۵۱۴۷	غیرواقعی بودن قوانین				

(منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۷)

غیرواقعی بودن قوانین با میانگین ۳/۹۷ و نبود سازمان دولتی با میانگین ۳/۹۵، به ترتیب دارای بالاترین میانگین در سطح محدوده مورد مطالعه هستند (جدول ۹).

از طرف دیگر، بررسی وضعیت شاخص‌های مرتبط با موانع مؤثر مشارکت اجتماعی روستاییان در طرح‌های عمرانی در ۳۲۰ خانوار نمونه نیز مؤید آن است که

جدول ۹. وضعیت شاخص‌های قابل توجه موانع مؤثر مشارکت اجتماعی روستاییان در طرح‌های عمرانی

ردیف	شاخص‌ها	فراوانی					ردیف
		خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم	
۱	نداشتن توان مالی	۲۷/۶	۳۳/۸	۱۴/۱	۱۴/۴	۱۰/۱	۱
۲	عدم پشتیبانی دولت	۳/۱۸	۳۰/۱	۱۸/۶	۲۱/۷	۱۱/۳	۲
۳	ترجیح منافع شخصی	۱۲/۷	۱۹/۲	۳۲/۱	۲۵/۶	۱۰/۴	۳
۴	بی‌اعتمادی	۳۴/۶	۳۶/۹	۱۳/۸	۷/۶	۷	۴
۵	بیگانگی با مسئولان	۲۷/۶	۳۳/۸	۱۴/۱	۱۴/۴	۱۰/۱	۵
۶	چنددستگی	۱۸/۹	۳۵/۵	۱۵/۲	۱۵/۵	۱۴/۹	۶
۷	عدم رضایت	۱۵/۲	۳۴/۹	۱۱	۲۴/۵	۱۴/۴	۷

موانع مؤثر در مشارکت اجتماعی روستاییان در طرح های عمرانی (موردشناسی: دهستان بناجوی شمالی)

۰/۴۲۴	۱/۱۶۰	۲/۷۳	۷	۱۹/۴	۲۹/۳	۲۷/۶	۱۶/۶	عدم احساس امنیت	۸
۰/۲۵۹	۱/۰۲۴	۳/۹۵	۳۰/۷	۴۹/۳	۷/۶	۹	۳/۴	نبودن سازمان دولتی	۹
۰/۳۱۷	۱/۱۷۳	۳/۷۰	۳۵/۵	۱۸	۳۰/۷	۱۲/۴	۳/۴	ناآشنایی	۱۰
۰/۴۲۵	۱/۴۱۴	۳/۳۲	۳۷/۳	۲۴/۲	۱۶/۹	۱۶/۶	۱۴/۹	مطابق نبودن برنامه ها	۱۱
۰/۴۹۲	۱/۳۲۹	۲/۷۰	۱۴/۱	۱۳/۵	۲۲	۲۸/۷	۲۱/۷	بی برنامه گی	۱۲
۰/۲۸۲	۱/۰۵۴	۳/۷۳	۲۴/۲	۴۳/۱	۱۷/۵	۱۲/۱	۳/۱	مستقل نبودن	۱۳
۰/۴۱۵	۱/۳۱۸	۳/۲۰	۲۱/۱	۱۸/۹	۳۱	۱۴/۴	۱۴/۶	بی سواد ی شوراه	۱۴
۰/۵۴۵	۱/۳۹۰	۲/۵۵	۱۵/۸	۲۹	۲۸/۵	۱۴/۴	۱۲/۴	بی سواد ی دهیار	۱۵
۰/۲۹۱	۱/۵۱۲	۳/۹۱	۳۳/۸	۴۳/۴	۸/۷	۶/۸	۷/۳	ناتوانی شوراه	۱۶
۰/۳۰۰	۱/۱۵۹	۳/۸۶	۳۲/۲	۴۰	۱۲/۷	۷/۳	۶/۸	ترجیح منافع شخصی	۱۷
۰/۲۹۳	۱/۵۳۹	۳/۸۵	۲۹/۶	۲۹	۲۷/۶	۶/۸	۷	پایین بودن سواد	۱۸
۰/۳۶۶	۱/۲۳۰	۳/۳۶	۲۴/۸	۱۵/۸	۴۰	۹/۶	۹/۹	کمبود دانش	۱۹
۰/۴۱۱	۰/۴۰۱	۳/۱۷	۲۱/۱	۱۸/۹	۳۱	۱۴/۴	۱۴/۶	عدم برگزاری کلاس ها	۲۰
۰/۶۶	۱/۸۹۱	۱/۸۶	۴/۵	۶/۸	۸/۷	۳۰/۱	۴۹/۹	وجود روحیه مقاوم در روستا	۲۱
۰/۴۱۵	۱/۳۴۹	۳/۲۵	۲۲/۸	۲۴/۸	۱۹/۷	۱۹/۷	۱۳	عدم پشتیبانی قانون از مشارکت	۲۲
۰/۴۰۸	۰/۷۸۹	۳/۷۲	۱۸/۹	۳۵/۵	۱۵/۲	۱۵/۵	۱۴/۹	مشخص نبودن حدود اختیار	۲۳
۰/۶۴۱	۱/۷۸۶	۲/۰۲	۸/۵	۹	۸/۵	۲۳/۹	۵۰/۱	شفاف نبودن قانون	۲۴
۰/۲۹۲	۰/۳۰۱	۳/۹۷	۲۷/۳	۳۶/۱	۱۲/۷	۱۱/۳	۱۲/۷	غیرواقعی بودن قوانین	۲۵

(منبع: یافته های تحقیق، ۱۳۹۷)

تحقیق، روستاهای دهستان بناجوی شمالی شهرستان بناب (آذربایجان شرقی) از نظر موانع مؤثر در عدم مشارکت اجتماعی روستاییان در طرح های عمرانی در سطح زیاد بوده است. در این میان، از بین روستاهای مورد مطالعه، روستاهایی همچون روشت کوچک و روشت بزرگ و همچنین زاوشت به دلیل غیرواقعی بودن قوانین، نبود سازمان های دولتی با قوانین محکم، عدم پشتیبانی قانون از مشارکت و...، بیشترین موانع را دارند (جدول ۱۰).

همچنین براساس درجه اهمیت شاخص های مرتبط با موانع مؤثر مشارکت اجتماعی روستاییان در طرح های عمرانی و وضعیت آن ها در خانوارهای مورد مطالعه، شدت موانع مؤثر در سطح ۳۲۰ خانوار نمونه محاسبه شد که در نهایت میانگین موانع مؤثر در سطح هر یک از روستاهای مورد مطالعه تعیین شد. نتایج تحقیق مؤید آن است که شدت موانع در یک روستا از ۹ روستای مورد مطالعه، در سطح کم و در ۳ روستا نیز در سطح متوسط است؛ از این رو براساس یافته های

جدول ۱۰. وضعیت روستاها به تفکیک موانع مؤثر در مشارکت اجتماعی روستاییان در طرح های عمرانی براساس مدل (ANP)

ردیف	نام روستا	Ideals	Normal	Raw
۱	دوش	۰/۵۲۱	۰/۱۵۶	۰/۴۱
۲	شورگل	۰/۴۲۱	۰/۱۳۵	۰/۳۲
۳	قیماس خان	۰/۳۲۱	۰/۰۹۳	۰/۰۲۷
۴	قره زکی	۰/۲۲۱	۰/۰۸۷	۰/۰۲۱
۵	صور	۰/۰۲۲	۰/۰۶۵	۰/۰۱۲
۶	توته خانه	۰/۴۸۱	۰/۱۴۲	۰/۳۷
۷	روشت کوچک	۰/۷۷۸	۰/۲۵۰	۰/۰۶۵
۸	زاوشت	۱/۰۰۰	۰/۳۲۱	۰/۰۸۴
۹	روشت بزرگ	۰/۵۵۲	۰/۱۷۷	۰/۰۴۶

(منبع: یافته های تحقیق، ۱۳۹۷)

اجتماعی - فرهنگی، بالاترین رتبه را با (۳۱/۴۷۰) به خود اختصاص داده‌اند. در این میان، می‌توان گفت که عدم مشارکت روستاییان در طرح‌های عمرانی در زمینه این مؤلفه‌های مورد استفاده می‌تواند پیامدهای منفی زیادی در پی داشته‌باشد و موجب‌شده تا روستاهای مورد مطالعه به میزان زیادی از عدم مشارکت اجتماعی روستاییان در طرح‌های عمرانی مذکور آسیب ببینند (جدول ۱۱).

به‌منظور تعیین مهم‌ترین دلایل موانع مؤثر مشارکت اجتماعی روستاییان در طرح‌های عمرانی در دهستان مورد مطالعه، از شش مؤلفه استفاده شد که عبارت‌اند از: اجتماعی - فرهنگی، آموزشی - ترویجی، نهادهای دولتی، اقتصادی، حقوقی قانونی. در این راستا، برای تعیین مهم‌ترین دلیل در بین این مؤلفه‌ها، از آزمون T تک نمونه‌ای با مقدار $\mu = 3$ (میانگین موردانتظار) انجام شد. یافته‌های تحقیق نشان‌دهنده آن است که مؤلفه‌های

جدول ۱۱. آزمون t تک‌نمونه‌ای پیرامون موانع مؤثر مشارکت اجتماعی روستاییان در طرح‌های عمرانی

ردیف	مؤلفه‌های مورد نظر	مقدار T	سطح معناداری	رتبه
۱	آموزشی - ترویجی	۲۹/۲۶۹	۰/۰۰۰	۲
۲	اقتصادی	۲۰/۳۵۱	۰/۰۰۰	۴
۳	اجتماعی - فرهنگی	۳۱/۴۷۰	۰/۰۰۰	۱
۴	نهادهای روستایی	۱۸/۷۲۱	۰/۰۰۰	۵
۵	حقوقی - قانونی	۱۴/۲۳۱	۰/۰۰۰	۶
۶	نهادهای دولتی	۲۶/۹۲۵	۰/۰۰۰	۳

(منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۷)

دیگر، با اطمینان ۹۹ درصد می‌توان گفت که میزان موانع مؤثر در مشارکت اجتماعی روستاییان در طرح‌های عمرانی در این ابعاد نام‌برده‌شده در روستاهای محدوده مورد مطالعه متفاوت است. نتایج نشان می‌دهند که با افزایش موانع مؤثر در مشارکت اجتماعی روستاییان در طرح‌های عمرانی با میزان تفاوت‌ها در روستاهای مورد مطالعه نیز افزایش یافته‌است؛ به‌طوری که کم‌ترین میزان تفاوت در روستاها از نظر موانع مؤثر مشارکت روستاییان در طرح‌های عمرانی، به میانگین حقوقی - قانونی و بیشترین میزان تفاوت در روستاها از نظر موانع مؤثر مشارکت روستاییان در طرح‌های عمرانی، به میانگین اجتماعی - فرهنگی تعلق می‌گیرد.

همچنین برای بررسی سؤال دوم «چه تفاوتی بین روستاهای مورد مطالعه از نظر موانع مؤثر در مشارکت اجتماعی روستاییان در طرح‌های عمرانی وجود دارد؟» از آزمون کروسکال - والیس استفاده شده‌است. نتایج آزمون کروسکال - والیس در ابعاد (اقتصادی، اجتماعی - فرهنگی، نهادهای دولتی، روستایی، آموزشی - ترویجی و حقوقی - قانونی) نشان می‌دهد که موانع مؤثر در مشارکت اجتماعی روستاییان در طرح‌های عمرانی در روستاهای مورد مطالعه با سطح معنی‌داری (sig) که کمتر از (0/05) بوده‌است (جدول ۱۲)؛ بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که فرض صفر مبنی بر برابری میزان موانع مؤثر در مشارکت اجتماعی روستاییان در طرح‌های عمرانی در این ابعاد نام‌برده‌شده در روستاهای محدوده مورد مطالعه رد می‌شود. به عبارت

جدول ۱۲. نتایج کروسکال - والیس در ابعاد

(اقتصادی، اجتماعی - فرهنگی، نهادهای دولتی، نهادهای روستایی، آموزشی - ترویجی، حقوقی - قانونی)

میانگین حقوقی - قانونی	میانگین آموزش - ترویجی	میانگین نهادهای روستایی	میانگین نهادهای دولتی	میانگین اجتماعی - فرهنگی	میانگین اقتصادی	موارد
۳۳/۳۵۷	۴۱/۳۹۱	۳۵/۲۹۰	۴۰/۵۶۱	۴۴/۷۴۲	۳۸/۴۹۳	Chi-Square
۸	۸	۸	۸	۸	۸	Df
۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	Asymp.Sig

(منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۷)

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

امروزه مشارکت روستاییان در امور روستایی و با دید تخصصی‌تر در طرح‌های توسعه روستایی، به‌عنوان یک ضرورت برنامه‌ریزی روستایی انکارناپذیر است و به اندازه‌ای اهمیت یافته‌است که به اعتقاد بیشتر اندیشمندان توسعه بدون مشارکت افراد محلی صورت نگرفته و در صورت حصول نیز پایدار نخواهد بود؛ ولی همان‌طور که در مباحث قبل از جمله ادبیات تحقیق نیز اشاره شد، چالش‌ها و نارسایی‌های متعددی به‌لحاظ ساختاری-نهادی و مدیریتی در مدیریت توسعه روستایی کشور وجود دارد که مهم‌ترین آنها عبارت‌اند از: فقدان ساختار سازمانی و تشکیلاتی مشخص، منسجم و یکپارچه در سطح کلان مدیریتی کشور با توجه به ماهیت توسعه روستایی، بلاتکلیفی مدیریت توسعه در محیط روستایی کشور در سطح خرد، تغییر مداوم ساختار مدیریت توسعه روستایی در چند دهه گذشته بدون جهت‌گیری قابل توجه به‌سمت بهبود وضعیت و اصلاح ساختار، موازی‌کاری و تداخل وظایف دستگاه‌های متعدد اجرایی در برنامه‌ریزی مانع استفاده از ظرفیت‌های سرشار روستاییان در روند اجرای طرح‌های عمرانی شده‌است. همان‌طور که مطرح شد، پژوهش حاضر ارزیابی و اولویت‌بندی موانع مشارکت اجتماعی روستاییان را در طرح‌های عمرانی مورد بررسی و تحلیل قرار داده که در نوع خود در مقایسه با مطالعات مشابه در ارتباط با موانع مؤثر در

عدم مشارکت اجتماعی روستاییان در طرح‌های عمرانی قابل توجه است.

از نتایج به‌دست‌آمده از تحلیل‌های آماری تحقیق می‌توان استنباط کرد که با کاهش و رفع موانع مؤثر در عدم مشارکت اجتماعی روستاییان در طرح‌های عمرانی در خانوارهای ساکن روستاهای دهستان بناجوی شمالی، سطح مشارکت خانوارهای مورد مطالعه بهبود می‌یابد. در واقع، نتایج این تحقیق همسو با یافته‌های پژوهشی شیخ‌حسینی و مهماندوست (۱۳۸۹) است که معتقدند، مشارکت اجتماعی - اقتصادی روستاییان موجب مسئولیت‌پذیری آن‌ها می‌شود و در مراحل گوناگون می‌تواند به تحقق اهداف طرح‌های عمران روستایی منجر شود.

نتایج داده‌های این تحقیق و مقایسه آن با دیگر نتایج بررسی‌شده نشان داد که در بین رتبه‌بندی شاخص‌ها که از طریق مدل تحلیلی ANP وزن‌دهی شده‌بودند، شاخص‌های غیرواقعی بودن قوانین (۰/۰۷۵۱۴۷)، ناتوانی شوراها (۰/۵۳۵۴۷) و نبود سازمان‌های دولتی (۰/۵۱۵۵۵) دارای بیشترین وزن هستند. از طرفی دیگر، به‌منظور تعیین مهم‌ترین دلایل موانع مؤثر مشارکت اجتماعی روستاییان در طرح‌های عمرانی در دهستان مورد مطالعه، از شش مؤلفه استفاده شد که عبارت‌اند از: اجتماعی - فرهنگی، آموزشی - ترویجی، نهادهای دولتی، اقتصادی، حقوقی - قانونی. در این راستا، برای تعیین مهم‌ترین دلیل در بین این مؤلفه‌ها از آزمون T تک نمونه‌ای با مقدار $\mu = 3$ (میانگین مورد

✓ تقویت کتابخانه‌های عمومی و روستایی و امکان مطالعه رایگان روزنامه‌ها، مجله‌ها و کتاب‌ها.

✓ تهیه و پخش برنامه‌هایی با در نظر گرفتن ویژگی‌های روستا و روستایی به منظور ارتقای سطح آگاهی روستاییان در زمینه مشارکت.

✓ علی‌رغم نیاز روزافزون جوامع روستایی به کاربرد تکنولوژی جدید، پذیرش تکنولوژی در روستاها بسیار اندک است. بررسی‌ها نشان می‌دهد که علت این عدم پذیرش عدم تناسب تکنولوژی با شرایط محیطی روستاهاست. صاحب‌نظران توسعه معتقدند برای پذیرش این فناوری، استفاده از دانش بومی راه‌گشاست؛ بنابراین پیش‌زمینه استفاده از دانش بومی این است که مسئولان به این باور برسند که:

- دانش روستاییان صرفاً فنی نیست، این دانش طیفی از آرزوها، ارزش‌ها و اولویت‌های روستاییان را دربر می‌گیرد.

- دانش روستاییان ایستا نیست. این دانش در رهگذر تاریخچه‌های فرهنگی و اجتماعی - اقتصادی که مردم در آن به سر می‌برند، شکل گرفته‌است.

- دانش روستاییان هرگز کافی نیست.

موانع ارتباطی که عملاً باعث رکود فرایند دوسویه ارتباط و جریان دائمی و پویای دانش میان روستاییان، کارشناسان و محققان می‌شود، رفع شود.

انتظار) انجام شد. یافته‌های تحقیق نشان‌دهنده آن است که از بین مؤلفه‌ها، مؤلفه اجتماعی - فرهنگی، دارای بالاترین رتبه (۳۱/۴۷۰) است. در این میان، می‌توان گفت که عدم مشارکت روستاییان در طرح‌های عمرانی در زمینه این مؤلفه‌های مورد استفاده می‌تواند پیامدهای منفی زیادی در پی داشته‌باشد و موجب شده تا روستاهای مورد مطالعه به میزان زیادی از عدم مشارکت اجتماعی روستاییان در طرح‌های عمرانی مذکور آسیب ببینند. همچنین برای بررسی سؤال دوم «چه تفاوتی بین روستاهای مورد مطالعه از نظر موانع مؤثر در مشارکت اجتماعی روستاییان در طرح‌های عمرانی وجود دارد؟» از آزمون کروسکال - والیس استفاده شده‌است. نتایج آزمون کروسکال - والیس در ابعاد (اقتصادی، اجتماعی - فرهنگی، نهادهای دولتی، روستایی، آموزشی - ترویجی و حقوقی - قانونی) نشان می‌دهد که موانع مؤثر در مشارکت اجتماعی روستاییان در طرح‌های عمرانی در روستاهای مورد مطالعه با سطح معنی‌داری (sig)، کمتر از یک بوده‌است؛ بنابراین فرض H_0 ، یعنی برابری موانع مؤثر در مشارکت اجتماعی روستاییان در طرح‌های عمرانی در این ابعاد نام‌برده شده در روستاهای محدوده مورد مطالعه رد شده‌است و فرض (H_1)، یعنی تفاوت موانع مؤثر در مشارکت اجتماعی روستاییان در طرح‌های عمرانی در ابعاد نام‌برده شده در روستاهای محدوده مورد مطالعه تأیید شده‌است. در نهایت، با توجه به یافته‌ها و نتایج پژوهش، برای مشارکت بیشتر و مطلوب روستاییان روستای بناجوی شمالی در طرح‌های عمرانی، پیشنهادها زیر ارائه می‌شود:

✓ تفویض اختیار و تسهیم قدرت دولت به رهبران محلی و روستاییان، با هدف تمرکززدایی امور مربوط.

✓ توجه خاص به حفظ ثبات و انسجام اجتماعی با مشارکت مردم، دولت و رهبران محلی، از طریق ارزش‌دادن به تشکل‌های غیردولتی و شوراها.

منابع

- محللی (روستایی-شهری) دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه تهران، دوره ۴، شماره ۱، صص ۱۸-۱.
- علیایی، محمدصادق. (۱۳۹۴). تحلیلی بر رویکرد مشارکت اجتماعی روستاییان در برنامه‌های توسعه پایدار روستایی با تأکید بر جامعه روستایی ایران. مجله مطالعات توسعه اجتماعی ایران، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم تحقیقات، سال ۷، شماره ۳، صص ۸۰-۶۹.
- عنابستانی، علی اکبر؛ موسوی، سیده مهدیه. (۱۳۹۶). بررسی میزان مشارکت روستاییان در روند تهیه و تصویب طرح هادی روستایی (مطالعه موردی: شهرستان دشتستان)، فصلنامه علمی- پژوهشی مطالعات برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های روستایی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد رشت، دوره ۱۲، شماره ۳ (پیاپی ۴۰)، صص ۵۸۳-۵۶۹.
- عنابستانی، علی اکبر. (۱۳۹۳). نقش نگرش فکری و فلسفی مؤثر بر مشارکت روستاییان در فرایند اجرای طرح‌های هادی روستایی (مطالعه موردی: شهرستان خواف). مجله آمایش جغرافیایی فضا، دانشگاه گلستان، سال ۴، شماره مسلسل ۱۱، صص ۱۵۰-۱۲۵.
- قاسمی، محمدعلی. (۱۳۸۴). بررسی عوامل اجتماعی- اقتصادی مؤثر بر میزان مشارکت روستاییان در طرح‌های عمرانی (مطالعه موردی: بخش مرکزی شهرستان کاشان). فصلنامه روستا و توسعه، موسسه پژوهش‌های برنامه‌ریزی اقتصاد کشاورزی و توسعه روستایی وزارت جهاد کشاورزی دوره ۸، شماره ۴، صص ۱۱۲-۷۹.
- لاهیجانیان، اکرم‌الملوک؛ شیعه‌بیگی، شادی. (۱۳۹۴). بررسی موانع مشارکت اجتماعی شهروندان در محیط زیست شهری با استفاده از روش SWOT و ارائه راهکارهای مناسب جهت ارتقاء پایدار محیط زیست. مجله علوم و تکنولوژی محیط زیست، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم تحقیقات، دوره ۱۷، شماره ۴، صص ۱۶۴-۱۴۵.
- کوثری، مسعود، بررسی تأثیر انسجام اجتماعی بر میزان مشارکت روستاییان در فعالیت‌های عمرانی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده علوم انسانی، تهران، دانشگاه تربیت مدرس. (۱۳۷۵).
- محمودیان، حسین. (۱۳۷۱). بررسی میزان و علل مشارکت روستاییان در طرح‌های عمرانی. تهران: معاونت ترویج و مشارکت مردمی وزارت جهاد سازندگی.
- ابراهیم‌زاده، عیسی. (۱۳۷۷). مدیریت مشارکتی شوراهای اسلامی و نظام مدیریت روستایی در ایران. تهران، همایش شورای اسلامی و مشارکت مردمی، شماره ۲، صص ۱۵-۱.
- اصلاحی، احسان، سنجش و تحلیل سطح توسعه مناطق روستایی استان زنجان در سال‌های ۱۳۸۰ و ۱۳۸۵ (پایان‌نامه ارشد)، رشته اقتصاد کشاورزی، دانشکده علوم کشاورزی، دانشگاه تبریز. (۱۳۹۰).
- اقوامی، داود؛ باباجانی، جعفر. (۱۳۸۳). اصول و کاربرد حسابداری در سازمان‌های دولتی و غیرانتفاعی. تهران: انتشارات سمت. چاپ سوم.
- امیری، حسین؛ صمیدیان، فرزانه. (۱۳۹۶). تأثیر ادوار سیاسی بر طرح‌های عمرانی (مطالعه موردی: استان‌های ایران). فصلنامه تحقیقات مدل‌سازی اقتصادی دانشگاه خوارزمی، دوره ۸، شماره ۳۰، صص ۴۴-۷.
- اعظمی موسی؛ یعقوبی فراهانی، احمد؛ معتقد، مهسا. (۱۳۹۴). بررسی وضعیت مشارکت و عوامل تأثیرگذار بر آن در طرح هادی روستایی روستای سنگستان. مجله تحقیقات اقتصاد و توسعه کشاورزی ایران دانشگاه تهران، دوره ۲-۴۶، شماره ۴، صص ۸۹۹-۸۸۱.
- دانش فرد، کرم‌اله؛ اکبری، ولی‌اله. (۱۳۹۱). موانع اجرای طرح‌های عمرانی دادگستری تهران. فصلنامه رسالت مدیریت دولتی دانشگاه تهران، سال ۳، شماره ۵ و ۶، صص ۸۸-۸۱.
- سازمان برنامه و بودجه. (۱۳۸۰). طرح جامع شهر بناب، صص ۳-۵.
- سعیدی، محمدرضا. (۱۳۸۲). درآمدی بر مشارکت مردمی و سازمان‌های غیردولتی. تهران: انتشارات سمت. چاپ اول.
- شیخ‌حسینی، غلامحسین؛ مهماندوست، فهیمه. (۱۳۸۹). نقش مشارکت اجتماعی و اقتصادی روستاییان در طرح‌های عمران روستایی (مطالعه موردی: دهستان نساء). فصلنامه جغرافیایی سرزمین دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم تحقیقات، سال ۷، شماره ۲۸، صص ۱۲۵-۱۰۹.
- طالب، مهدی؛ میرزایی، حسین؛ نادری، عفوات. (۱۳۹۱). ارزیابی نقش مشارکت در طرح‌های توسعه روستایی (مطالعه موردی: طرح‌های تجمیع مناطق روستایی). فصلنامه توسعه

- Daneshmehr, H. (2012). The Importance and situation of public participation in the maintenance of construction projects. *Monthly of Dehyari*, 4 (38), 8-12.
- Ferguson, K. E. (1987). Male-ordered politics: feminism and Political Science. *Idioms of Inquiry: Critique and Renewal in Political Science*, 209-229.
- Heiner, M. & Klumb, P.L. (2005). Social Participation and Survival at older Ages: Is the Effect Driven by Activity Content or Context?. *European Journal of Ageing*. Vol 2. p
- Misra, Supriti and Damodar Suar (2005), Development and Partnership, *Journal of Rural Development*, Vol. 24, No.4, Oct-Des.
- Moslemi, A. R. (2007). The role of popular participation and the cooperation of local institutions (Councils and Dehyari) in the preparation, implementation, maintenance and evaluation of rural guidance plans. *Monthly of Dehyari*, 2 (22), 49-51.
- Newton, K. & Giebler, H. (2008). Patterns of Participation: Political and Social Participation in 22 Nations. Berlin: Discussion Paper SP IV 2008-201. p 22.
- Sato, H., Akabayashi, A., and Kai, I. 2006. "Public, experts, and acceptance of advanced medical technologies: the case of organ transplant and gene therapy in Japan". *Health Care Analysis*, 14 (4): 203-214.
- Weinberger, K. & Hutting, G.P. (2001). Womens participation in local organization condition and constraints. *World Development*. 29 (8), 1391- 140.
- Windle, L (2008). Efficiency through knowledge financial times. 1 August, pp 12.
- مرکز آمار ایران. (۱۳۹۰). سرشماری عمومی نفوس و مسکن، شهرستان بناب، تهران: مرکز آمار ایران.
- نقی پور قلندیس، توحید. سنجش و تحلیل سطح توسعه‌یافتگی دهستان‌های استان آذربایجان شرقی در سال ۱۳۸۵ و ۱۳۹۰. پایان‌نامه ارشد، اقتصاد کشاورزی، دانشکده کشاورزی، دانشگاه تبریز، (۱۳۹۲).
- نوروزی فیض‌اله؛ بختیاری، مهناز. (۱۳۸۸). مشارکت اجتماعی و عوامل اجتماعی مؤثر بر آن، فصلنامه راهبرد، مرکز تحقیقات استراتژیک، شماره ۵۳، صص ۲۶۹-۲۴۹.
- وحیدا فریدون؛ نیازی، محسن. (۱۳۸۳). تأملی در مورد رابطه بین ساختار و مشارکت اجتماعی در شهر کاشان، فصلنامه علوم اجتماعی دانشگاه تهران، شماره ۲۳، دوره ۱۱، شماره ۳ (پیاپی ۲۳)، صص ۱۴۵-۱۱۷.
- یعقوبی فراهانی؛ احمد، معتقد، مهسا. (۱۳۹۵). موانع مشارکت روستاییان در طرح‌های هادی روستایی شهرستان همدان، فصلنامه مسکن و محیط روستا، بنیاد مسکن انقلاب اسلامی، دوره ۳۵، شماره ۱۵۳، صص ۱۲۶-۱۱۳.
- Biru, A. (1991). Culture of social sciences. B. Saroukhani, Trans. Tehran: Keyhan Publication.
- Chambers, J. and Blackburn, W. (1996). The Scope for Effective Local Participation in the Economic Development and Planning of Rural Areas and Regions, Washington, U.S.A.
- De Stefano, L. (2010). Facing the water framework directive challenges: a baseline of stakeholder participation in the European Union. *Journal of environmental management*, 91 (6), 1332-1340.

موانع مؤثر در مشارکت اجتماعی روستاییان در طرح های عمرانی (موردشناسی: دبستان بناجوی شمالی)